

DOI: 10.36719/AEM/2019/01/34-35

Vüsalə Hidayət qızı Hüseynli
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
vusala_11@mail.ru

XƏZƏRİN CƏNÜB AKVATORİYASINDA SİYƏNƏKKİMİLƏRİN YAYILMASI VƏ MİQRASIYA XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Dünyanın böyük qapalı su hövzəsi olan Xəzər dənizi endemik balıq növlərinin çoxluğuna görə Avro-Asiya məkanındakı statusları arasında xüsusi yer tutur. Xəzərin Cənub akvatoriyasında siyənəkkimilərin ayrı-ayrı növlərinin, ilin mövsümündən asılı olaraq yayılma xüsusiyyətləri və miqrasiya müddətləri öyrənilmişdir. Tədqiqat nəticəsində siyənəkkimilərin ayrı-ayrı növlərinin dərinliklər üzrə yayılması müəyyən olunmuş, kürütökmə yerləri öyrənilmiş və en dairələri dəqiqləşdirilmişdir. Xəzər dənizində siyənəkkimilərin iki cinsi yayılmışdır. Bunlar kılkalər və siyənəklərdir. Hər iki cinsə mənsub olan növlər və yarımnovlərin yayılma xüsusiyyətləri tədqiq olunmuş və nəticələr müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: *Xəzər dənizi, siyənəkkimilər, kürü, qidalanma, miqrasiya xüsusiyyətləri*

Vusala Hidayat Huseynli
Azerbaijan State Pedagogical University
vusala_11@mail.ru

Division and migration features of herring on south part of Caspian sea

Abstract

The Caspian Sea, which is the world's largest closed water basin, has a special place among its status in the Eurasian region due to the large number of endemic fish species. Distribution characteristics and migration periods of individual species of herrings depending on the season of the year were studied in the Southern Caspian water area. As a result of the research, the depth distribution of different species of herring was determined, the spawning grounds were studied and their latitudes were specified. Two genera of herring are common in the Caspian Sea. These are kilks and herrings. The distribution characteristics of the species and subspecies belonging to both genera were studied and the results were determined.

Keywords: *Caspian sea, herring, caviar, feeding, migration characteristics*

Giriş

Adi kılka - Clupeanella delicatula Svetovidov Adi kılka Xəzər dənizində çox geniş yayılmışdır. Ən çox dənizin sahilə yaxın dayaz yerlərində təsadüf olunur. Ona həm şirin sulara, həm də duzluluğu 36%-ə qədər olan sulara təsadüf edilir. Adi kılka kürü tökmək üçün yazda dənizin Cənub rayonlarından şimala, qışlamaq üçün isə əksinə Cənuba köç edirlər. Bizim tədqiqatımıza əsasən bu növ aprelin ikinci yarısında kütləvi surətdə sahillərə yaxınlaşır və kürü tökürlər (Abbasov, Quliyev, Ələsgərov, 1965: 17-21).

İrigöz kılka - C.Grimmi Kessler. İrigöz kılka qış zamanı Cənubi və qismən Orta Xəzərdə yaşayır, yazda isə Orta Xəzərə köçür, dənizdə 90-100 m dərinlikdə yayılmışdır. Bu növ yanvar ayında Cənubi Xəzərdə kürü tökməyə başlayır (Abdullayev, Nadirov, 2008: 380-394). Miqrasiya əsasən dəstələr halında baş verir. İrigöz kılkanın sürfələri 300 metr dərinliklərdə, kürülər isə 80 metrədən artıq dərinliklərdə təsadüf edir. Xəzər – Qara dəniz şişqarını – Alosa Caspia Eichwald Xəzər dənizində iki yarımnovu, Xəzər və Sara şişqarını yaşayır. Bunlar, yazda Xəzərin Qərb sahillərinə yaxınlaşır, Cənub hissədə qışlayırlar. Kürülərini dayaz yerlərdə tökürlər (Quliyev, Süleymanov, 2005: 93).

İkinci yarımnoy olan **Sara şişqarını** əsasən Xəzərin dib hissəsində yayılmışdır. Əsasən dənizin zərif duzlu sahillərə yaxın ərazilər üçün xarakterik hesab olunur. Kürü tökmələri əsasən şirinləşmiş sahələrdə, bəzən şirin sulara baş verir (4). Dolgin siyəneyi – A.Brachnikovi. Br.Borodin Dolgin siyəneyi Xəzər dənizində çox geniş yayılmış siyənəklərdəndir. Yazın əvvəllərində dənizin Qərb sahillərinə yaxınlaşır, aprel ayında dənizin orta və Cənub hissələrində müşahidə olunur. Ədəbiyyat məlumatlarına əsasən qışda dənizin 16-32 metr dərinliyində, yazda 16 m-ə qədər, yayda 9-24 m dərinlikdə yaşayır (5). Aqraxan siyəneyi – A.Brachnikovi aqraxanika Aqraxan siyəneyi dənizin demək olar ki, hər yerində yayılmışdır. Qışda ən çox Cənubi Xəzərin şərq sahillərində, yazda isə Orta və Şimali Xəzərin Qərb sahillərində yayılmış olur. Balıqların dənizdə yayılması, yem orqanizmlərinin yayılmasından da asılı olaraq dəyişir (6). Yazda və

payızda siyənəyin qidasını təşkil edən kılkalərin çox qisminin toplandığı yerlərdə, siyənəkləri də müşahidə etmək olur (7). Sara siyənəyi – A.Brachnikovi sarensis Mikhlovskaya A.N.Svetovidovun məlumatına görə Sara siyənəyi Xəzər dənizinin Cənub-Qərb hissəsində geniş yayılmışdır. Bizim tədqiqatlar nəticəsində may-iyul aylarında Duvanlı ərazi sularında sara siyənəyi nümunələri tutulmuş və kürütökmə dövrü müəyyən olunmuşdur (8).

Ədəbiyyat məlumatları və tədqiqatlarımıza əsasən sara siyənəyi kılkalər ilə qidalandığından, yazda kılkalər sahillərə toplanarkən siyənəklər də sahillərə yaxınlaşırlar. İrigöz siyənək – A.Brachnikovi autumnalis Berq A.N.Svetovidovun məlumatına görə irigöz siyənək Xəzər dənizinin Cənub hissəsində yayılmışdır (9). İrigöz siyənək, başlıca olaraq, dəniz dibi həyat tərzini keçirirlər. Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, Xəzərin Şərq sahillərində tutulan balıqların əksəriyyəti 4-5 yaşlı fərdlər, qərb sahili boyu Xudata qədər yayılmışdır (10) Həsənqulu siyənəyi – A.Brachnikovi kisselevitchi Bulgakov Həsənqulu siyənəyi istisevən siyənəkdir. Onlar qışı dənizin Cənub-Qərb hissəsində çox yayılmış olurlar. Toplanmış materiallara əsasən, cinsi yetişkənliyə çatmamış fərdlər il boyu Astara rayonunda, az miqdarda (11). Lənkəran rayonunda təsadüf olunur. Həsənqulu siyənəyi kürü tökdükdən sonra dənizin 30-80 m dərinliyinə çəkilir, sonra isə Cənubi Xəzərə doğru yayılırlar. Payızda dənizin 25-55 m dərinliyində yaşayaraq qışlama yerlərinə doğru hərəkət edirlər (12).

Nəticə

Beləliklə Cənubi Xəzərin ən mühüm vətəgə əhəmiyyətli növüdür. Həsənqulu siyənəyi may ayında Azərbaycan ərazisində sahillərə yaxın daha geniş yayılmış olurlar. Volqa və qarabel siyənəkləri də qışı əsasən Xəzərin Cənub hissəsində keçirirlər, yaz gəldikdə isə şimala doğru köç edirlər. Siyənəklərin əksəriyyəti qış zamanı qidalanmaq məqsədilə Cənuba köçür, dənizin Şərq və Qərb sahillərində çoxlu miqdarda toplaşırlar. Kılkalər qışı Cənubi Xəzərdə keçirir, yazda isə yenidən Şimala doğru miqrasiya edirlər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, H., Quliyev, Z., Ələsgərov, A. (1965). Cənubi Xəzərdə və Azərbaycanın daxili su hövzələrində aparılan ixtoloji və hidrobioloji tədqiqatlar. Bakı, s.17-21.
2. Abdullayev, Ə., Nadirov, S. (2008). Xəzərin Azərbaycan sularında Kılka (Clupeonella) balıqlarının biologixüsusiyyətləri. Azərbaycan zooloqlar cəmiyyətinin əsərləri. I cild, Bakı, "Elm", s.380-394.
3. Quliyev, Z., Süleymanov, S. (2005). Xəzərin Azərbaycana aid hissəsində siyənəklərin və çəlikimilərindərinliklər üzrə yayılması. Azərb. E.A. Xəbərləri, biol. Elm, № 5-6, 93 s.
4. Amazing Caspian Fishes. (2003). Baku.
<http://eco.gov.az/az/fealiyyet-istiqametleri/biomuxteliflik/xezer-denizinin-biomuxtelikliyi>
5. <http://eco.gov.az/az/fealiyyet-istiqametleri/xezer-denizi/xezer-denizinin-bioloji-resurslarinin-veziyyeti>
6. <https://az.trend.az/azerbaijan/society/3474360.html>
7. <https://gsaz.az/articles/view/100/Bioloji-alam>
8. <https://az.trend.az/azerbaijan/society/2365655.html>
9. http://elibrary.bsu.edu.az/files/books_rax/N_312.pdf
10. https://www.wikiwand.com/az/X%C9%99z%C9%99r_d%C9%99nizi
11. https://www.wikiwand.com/az/X%C9%99z%C9%99r_d%C9%99nizi#/X%C9%99z%C9%99r_d%C9%99nizinin_bioloji_s%C9%99rv%C9%99tl%C9%99ri
12. https://www.wiki.az-az.nina.az/X%C9%99z%C9%99r_d%C9%99nizi.html

Göndərilib: 22.07.2019

Qəbul edilib: 05.10.2019